

УДК 340.123

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2024.41.04>

Головко Д. В.

КОНЦЕПЦІЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В. ЛИПІНСЬКОГО

Представник консервативного напрямку в українській державно-правовій думці, історик, політолог, соціолог і дипломат, В. Липинський був одним із мислителів першої половини ХХ століття, ідеї та висновки якого співзвучні з сьогоденням. Розбудова національної української держави була сенсом його життя і найвищою політичною цінністю. Період, в який він жив, був періодом концепції національної держави, яка перебувала на периферії політичних інтересів української інтелігенції. В. Липинський був самостійником і монархістом. У той час як «прогресивні елементи» підтримували демократію і республіканізм, В. Липинський відродив такі поняття, як честь і гідність, засновані на лицарстві.

В центрі досліджень Липинського як історика стояла козацька революція середини ХVІІ століття. Він був яскравим прихильником так званої «теорії завоювання». Ця теорія в найбільш узагальненому вигляді виражена в наступній думці цього вченого: «Завоювання є основою кожної держави». Однак завоювання неминуче завершує політичну боротьбу за владу і знаменує собою початок нової держави, побудованої на руїнах старої. Однак у багатьох випадках влада намагається різними способами приховати факт завоювання. Залежно від форми завоювання (хто і як завоював, в рамках якого громадянства), обумовлюється і форма держави.

Важливою ідеєю, яка розглядається і розвивається в державно-правових поглядах В. Липинського, є ідея монархії, яка була актуальною для України в певний історичний період. Більш вдалою політико-правовою ідеєю була ідея «територіального патріотизму», беззаперечним автором якої є В. Липинський. Мислитель застерігав українську націю від шовінізму, який є найбільшою небезпекою для українського державотворення. Етнічне та расове походження не повинно стояти на заваді стати справжнім патріотом України. Навпаки, вузький націоналізм завжди завдавав (і, на нашу думку, продовжує завдавати) непоправної шкоди розвитку України як нації. Хоча дехто може погоджуватися (або не погоджуватися) з цими концепціями в більшій чи меншій мірі, ми вважаємо, що всі вони варті уваги в наш час.

Основоположник державницької течії в українській політиці та юриспруденції В. Липинський не лише розробив власну концепцію українського консерватизму, а й розробив власну методологію дослідження політико-правових явищ і подій в Україні першої половини ХХ століття.

На основі своїх теорій про типологію форм правління він виділив три можливі типи відносин між релігією і політикою та між церквою і державою, що відповідають цим формам. Крім того, В. Липинський був першим українським вченим, який чітко поставив на порядок денний це питання і теоретично обґрунтував його, довівши, що релігія за різних типів організації суспільного життя має неоднакові якісні виміри.

Ключові слова: В. Липинський, концепція, українське державотворення, територіальний патріотизм, теорія еліт, монархізм.

Постановка проблеми. Дослідження концепції українського націєтворення в політико-правовій спадщині В'ячеслава Липинського є актуальним і сьогодні. Ті з нас, хто став на шлях українського державотворення, повинні вивчати гіркий досвід попередніх поколінь, щоб не припускатися подібних помилок, тому науковий доробок В. Липинського надає нам у цьому плані неоціненну послугу.

Для того, щоб держава вижила і розвивалася як нація, вона повинна бути економічно, політично і духовно об'єднана в одну державу і базуватися на одній національній ідеї. Держава – це всі жителі території, об'єднані любов'ю до цієї землі як до певної території, що належить тільки цим жителям. Нація – це народ, який об'єднаний любов'ю до землі як певної території, що належить тільки цим жителям. Держава – це територіальне об'єднання людей, засноване на територіальному патріотизмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню української державотворчої концепції у науковому доробку В. Липинського присвячені праці Б. Андрусишина, С. Гелія,

В. Смолія, Т. Осташко, В. Масненко, О. Проценка, В. Рички, Ю. Перенського, О. Токарчук, В. Чепінохита та інших.

Метою статті є аналіз концепції розбудови національної держави В. Липинського. В. Липинський є засновником державницької течії в українській державно-правовій думці. Він витворив власну методологію дослідження політичних і правових явищ і подій в Україні першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. В. Липинський був переконаний, що ключовим етапом державотворення стало укладення Переяславської угоди. Для нього Переяславська угода була умовним військовим союзом. Він порівнює цей союз з попередніми угодами гетьмана з Кримом, зокрема з Туреччиною. На відміну від багатьох дослідників, В. Липинський вважає, що основні пункти Переяславської угоди були сформульовані дуже чітко і жодна зі сторін нічого не пропустила в тексті. Однак різні політичні цілі України та Москви стали причиною того, що кожна з них інтерпретувала угоду по-своєму [2, с. 221].

У своїй праці «Україна на переломі» В. Липинський намагається з'ясувати значення переяславської легенди для українського суспільства загалом і національної аристократії зокрема. «Подібно до того, як легенда про добровільну Люблінську унію луки Руси з Польщею відіграла велику роль у житті української аристократії в Речі Посполитій, так і переяславська легенда свого народу відіграла таку ж роль в історії української козацької аристократії в Російській імперії. Як і польська Люблінська легенда, російська Переяславська легенда врятувала українську аристократію від завоювання, поневолення і перетворення на чужий клас рабів, ідеологічно і юридично, після банкрутства власної держави. Ці легенди давали всі права і привілеї національної державної аристократії, як там, так і тут, на тій підставі, що наша аристократія добровільно прилучилася до них, не будучи примушена до цього» [3, с. 145].

Доцільно сформулювати ключові засади політико-правової програми В. Липинського.

І. Погляди щодо національної еліти.

Ключове завдання – абсолютне національне визволення і створення власної держави (з абсолютною свободою, культурною та державною самостійністю української нації):

а) основна ідейно-теоретична передумова державної незалежності:

– національний ідеалізм;

– загальна любов і відданість нації без поділу на класи та групи;

– незалежність потрібна і аристократу, і землеробу;

– об'єднати українських «хлібороба-гетьманця, інтелігента-демократа й пролетаря-більшовика» на основі «національної ідеї та інстинкту любові до матері-України»;

– безумовна свобода і незалежність нації;

– визначення єдиним змістом національної ідеї;

б) ключова причина поразки української держави 1917–1921 рр. – це погляди української демократичної інтелігенції:

– орієнтація на зв'язок з російською інтелігенцією заради розвитку України в межах всеросійської федерації;

– зневага і вороже ставлення до державної незалежності України [4, с. 176].

Особливості української інтелігенції:

– пріоритетність аграрного питання над національним;

– намагання об'єднати народ на ідеї розподілу землі, а ненаціональної незалежності;

– відсутність ефективних методів національної боротьби, незважаючи на високі моральні чесноти та ідейність;

– з селянським класом, основою української нації відсутність взаєморозуміння та внутрішнього миру;

– «проросійська» або «пропольська» орієнтація, зумовлена геополітичними та історичними обставинами.

Українська панство (дворянство) – це історична етнічна еліта українського суспільства, яка:

а) здатна творити українську державність на основі історичного досвіду спільної діяльності з козацтвом, духовенством, міщанством;

б) має сильну зацікавленість у національній незалежності України, оскільки лише в умовах незалежності має змогу свої станові права та інтереси піднести на рівень загальнонаціональних;

в) формує матеріальний фундамент національної культури, залишаючись її провідним духовним творцем;

г) може зберегти українську культуру на ґрунті власного духовного та матеріального потенціалу [5, с. 38].

Доктрина Гетьманату як монархічної держави.

Монархія у формі гетьманату не є традиційною феодальною монархією, а є творчим успадкуванням кращих елементів монархії:

а) незалежність від політичних партій та рухів різноманітного суспільно-політичного спрямування;

б) незалежність від «маси»: невиборчий шлях формування звільняє від необхідності «потурати» виборцям, «загравати» з масами чи окремими верствами населення;

в) можливість ігнорувати інтереси недержавних груп за для збереження інтересів держави;

г) опора на аристократію як найкращу в даний історичний момент частину нації.

Особливості монархії Гетьманату в Україні:

а) гетьманська династія є найбільш прийнятною та історично виправданою формою державного правління в Україні;

б) гетьманат є трудовою національною монархією і в особі Гетьмана втілюється одноосібна влада державної ідеї над усією нацією та її класами;

в) основою Гетьманату є аристократія, яка за своєю матеріальною силою, інтелектуальним потенціалом та культурним рівнем спочатку творить і розбудовує себе, а потім організовує всю націю в державу;

г) хліборобський клас – джерело аристократії як основи гетьманства – тим самим є виток і завершенням гетьманства як державної монархії.

Умови утворення держави:

а) наявність політично активного населення, яке проживає на даній території, з сильним прагненням до влади і вірою в законність і доцільність свого прагнення до незалежності;

б) наявність у політично активного населення ідеї патріотизму, або здатності розвивати патріотизм;

в) наявність категорії організаторів ідеології та виробництва, авторитетних як для держави, так і для громадян;

г) наявність категорії організаторів ідей та виробництва, авторитетних як для держави, так і для громадян.

г) наявність державної ідеології, яка є основою для формування національної свідомості та стимулюючим фактором для інших умов державотворення.

Концепція державності.

Національна аристократія – активний елемент частина етнографічної маси людей, яка об'єднує і організовує цю масу в націю навколо певних політичних цінностей і, насамперед, на основі національної ідеї.

Не може існувати нації без національної аристократії, а також нації без національної держави. Існують такі способи формування національної аристократії:

1) охлократичний («охлос» – маса) – здобуття активною меншістю панівного положення в суспільстві шляхом насилля знизу проти власної аристократії, а для того, щоб повести за собою масу, активна меншість застосовує містичну ідею, яка сприймається масою (наприклад, ідея комуністичної рівності);

2) класократичний – здобуття активною меншістю (аристократією) свого права на панівне становище в суспільстві шляхом насилля зверху, але з наступним формуванням відносин з пасивною більшістю на базі громадських законів, без насилля, лише правовими засобами;

3) демократичний або хаотичний – здобуття активною меншістю панівного становища в суспільстві ненасильницьким шляхом, але з наступним застосуванням сили державного апарату проти спроб пасивної більшості вдатись до самостійних дій [4, с. 375–377].

Ключовою теоретичною проблемою, яку мав розв'язати В. Липинський, була проблема згуртованості українського суспільства на основі типології панівних виробничих відносин. У пошуках об'єднуючого соціально-психологічного чинника В. Липинський вдався до романтизації патріархальних виробничих відносин. «Ні площа землі, ні спосіб праці, – стверджує він, – не відіграють вирішальної ролі в класовій свідомості селянства». Вирішальне значення для цієї свідомості має факт особистого зайняття землі і особистої праці на землі [1, с. 72].

Цитуючи ідею Сореля про сільське господарство як мистецтво і проводячи глибоку межу між працею фермерів і фабричних робітників, він пише: «Наймана праця в сільському господарстві є лише продовженням особистих і художніх здібностей фермера. І найманий робітник у сільському господарстві є помічником господаря, не доповненням до машини, як у промисловості, що можна теж іноді замінити машиною [3, с. 73].

Крім того, В. Липинський визнає, що український селянський клас, який займає власну землю і працює на власній землі, з різних причин внутрішньо розділений і ослаблений сильними економічними, політичними та державними антагонізмами. Усунення внутрішнього економічного антагонізму між бідними та заможними селянами є завданням майбутньої аграрної реформи та аграрного законодавства.

Висновки. У формуванні власних державно-правових поглядів В. Липинський пройшов кілька етапів, протягом яких окремі політичні уподобання дослідника змінювалися, іноді дуже кардинально. У період визвольних змагань 1917–1921 рр. відбувався подекуди драматичний перехід від демократії та республіканізму до монархії.

Початковий етап – захоплення «хлопоманством», що здебільшого збігається з часом навчання В. Липинського в гімназії, де, власне, відбувається становлення теоретико-політичної концепції «територіалізму»);

Ранній «демократичний» період тривав з весни до літа 1918 року (формується концепція елітаризму). Середній консервативно-монархічний період, також відомий як гетьманський, тривав з 1919 до середини 1920-х років (формується концепція українського гетьманського монархізму):

Пізній період – самостійний, консервативний, коли було удосконалено концепцію незалежної української держави через конституційну монархію.

Цей мислитель увійшов в українську політичну та політико-правову думку переважно як засновник консервативного напрямку та «батько» трьох концепцій:

- 1) теорії еліт,
- 2) територіального патріотизму,
- 3) українського монархізму.

Використана література:

1. Липинський В'ячеслав. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. Видання друге. Нью-Йорк, 1954. 470 с.
2. Липинський В. Історично-політологічна спадщина і сучасна Україна. Студії. Т.1. К.; Філадельфія, 1994. 286 с.
3. Липинський В. Україна на переломі. 1957-1659. Замітки до історії українського державного будівництва, в XVII-ім столітті. Відень, 1920, Нью-Йорк. 304 с.
4. Ситник О.І. Політологічна доктрина В. Липинського: концептуальні засади. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: [збірник]*. Вип.38. С. 174–178.
5. Токарчук О. В. Політико-правові засади реалізації української державності в консервативній доктрині В. Липинського. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Випуск 3-4 (12-13). С. 35–42.

References:

1. Lypynskiy, V. (1954). *Lysty do brativ-khliborobiv. Pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu*. [Letters to the bread-making brothers. About the idea and organization of Ukrainian monarchism]. New York. (in Ukrainian)
2. Lypynskiy, V. (1994). *Istorychno-politolohichna spadshchyna i suchasna Ukraina. Studii*. [Historical and political heritage and modern Ukraine. Studios.]. K.; Filadelfia. (in Ukrainian)
3. Lypynskiy, V. (1920). *Ukraina na perelomi. 1657-1959. Zamitky do istorii ukrainskoho derzhavnoho budivnytstva, v XVII-im stolitti*. [Ukraine is at a turning point. 1657–1659. Notes on the history of Ukrainian state construction in the 17th century.]. Vienna, New York. (in Ukrainian)
4. Sytnyk, O.I. (2023) *Politolohichna doktryna V. Lypynskoho: kontseptualni zasady*. [Political science doctrine of V. Lipinsky: conceptual foundations]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 38, 174-178. (in Ukrainian) DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/38/38>
5. Tokarchuk, O. V. (2018). *Polityko-pravovi zasady realizatsii ukrainskoi derzhavnosti v konservatyvni doktryni V. Lypynskoho*. [Political and legal foundations of the implementation of Ukrainian statehood in the conservative doctrine of V. Lypynskiy]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka)*, 3-4 (12-13), 35–42. (in Ukrainian)

Holovko D. The concept of nation state development V. Lypynskiy

A representative of the conservative trend in Ukrainian state and legal thought, a historian, political scientist, sociologist and diplomat, V. Lypynskiy was one of the thinkers of the first half of the 20th century, whose ideas and conclusions resonate with today. Building the national Ukrainian state was the meaning of his life and his highest political value. The period in which he lived was the period of the concept of the national state, which was on the periphery of the political interests of the Ukrainian intelligentsia. V. Lypynskiy was independent and monarchist. While "progressive elements" supported democracy and republicanism, V. Lypynskiy revived such concepts as honor and dignity based on chivalry.

The Cossack revolution of the middle of the 17th century was at the center of Lypynskiy research as a historian. He was a bright supporter of the so-called "theory of conquest". This theory is expressed in the most generalized form in the following opinion of this scientist: "Conquest is the basis of every state." However, the conquest inevitably ends the political struggle for power and marks the beginning of a new state built on the ruins of the old one. However, in many cases, the authorities try to hide the fact of conquest in various ways. Depending on the form of conquest (who and how conquered, within which citizenship), the form of the state is determined.

An important idea that is considered and developed in V. Lypynskiy state-legal views is the idea of monarchy, which was relevant for Ukraine in a certain historical period. A more successful political and legal idea was the idea of "territorial patriotism", the indisputable author of which is V. Lypynskiy. The thinker warned the Ukrainian nation against chauvinism, which is the greatest danger for Ukrainian statehood. Ethnic and racial origin should not stand in the way of becoming a true patriot of Ukraine. On the contrary, narrow nationalism has always caused (and, in our opinion, continues to cause) irreparable damage to the development of Ukraine as a nation. While some may agree (or disagree) with these concepts to a greater or lesser extent, we believe they are all worth considering in our time.

The founder of the state movement in Ukrainian politics and jurisprudence, V. Lypynskiy not only developed his own concept of Ukrainian conservatism, but also developed his own methodology for the study of political and legal phenomena and events in Ukraine in the first half of the 20th century.

Based on his theories about the typology of forms of government, he distinguished three possible types of relations between religion and politics and between the church and the state corresponding to these forms. In addition, V. Lypynskiy was the first Ukrainian scientist who clearly put this issue on the agenda and theoretically substantiated it, proving that religion under different types of organization of social life has different qualitative dimensions.

Key words: *V. Lypynskiy, concept, Ukrainian state formation, territorial patriotism, theory of elites, monarchism.*